

УДК 339.73

С.В.Янікін,

Київського національного економічного університету ім. В.Гетьмана,
м. Київ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті розглядається специфіка, основні проблеми та протиріччя, а також фактори неефективності діяльності міжнародних фінансових організацій на сучасному рівні розвитку світової фінансової системи. Основна увага приділяється роботі наступних міжнародних фінансових інститутів – Світового банку, Міжнародного Валютного Фонду, Форум та Раді з Фінансової Стабільності. Стосовно кожної з перелічених установ наводяться мета, цілі функціонування, характерні риси їх фактичної діяльності та проблематика, пов'язана з нею.

В статье рассматривается специфику, основные проблемы и противоречия, а также факторы неэффективности деятельности международных финансовых организаций на современном уровне развития мировой финансовой системы. Основное внимание уделено работе следующих международных финансовых институтов – Всемирного банка, Международного Валютного Фонда, Форума и Совета по Финансовой Стабильности. Относительно каждого из перечисленных учреждений приводятся цели функционирования, характерные черты их фактической деятельности и проблематика, связанная с ней.

This article examines the specifics of the challenges and contradictions as well as factors of inefficiency of the international financial institutions at the present level of financial system development. The main attention is paid to the work of the following international financial institutions - the World Bank, International Monetary Fund, the Forum and the Council of Financial Stability. For each of the above institutions the objectives, goals of operation, characteristics of their actual activities and issues associated with it are discussed.

Ключові слова: Світовий банк, Міжнародний Валютний Фонд, Форум з Фінансової Стабільності, Рада з Фінансової Стабільності, міжнародні суспільні блага, міжнародна фінансова система.

Події ХХ-го є важливим епізодом у світовій історії. З'явилася велика кількість нових країн, і в той же час процес глобалізації прискорився в другій половині цього сторіччя.

Ключовим елементом міжнародного рівня компонентів є інститути, які покликані координувати різні вектори міжнародної діяльності. Це, безперечно, міжнародні організації, а оскільки мова наразі йде про проблеми фінансового плану, то звузимо це коло до міжнародних фінансових організацій (МФО). Отже, надзвичайно важливим є глибоке дослідження їх діяльності в цілому та проблем, пов'язаних з цією діяльністю зокрема. Варто відзначити, що проблеми роботи МФО розглядаються численними науковцями: В.Буйтер, Р.Канбур, Е.Коуз, Г.Ланкес, Ф.Мошіріан, М.Обстфельд, Е.Прасад, К.Рогоф, Т.Сендлер, М.Штерн та багато інших.

Найбільш важливими, ключовими МФО, що беруть участь в управлінні заборгованістю країн, що розвиваються, є Група Світового банку і МВФ. У правовому і правничому вимірах вони залишаються прототипами для всіх інших міжнародних фінансових організацій.

Група Світового Банку складається з п'яти окремих юридичних осіб: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороння

агенція з гарантування інвестицій (БАГІ) і Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів. Для наших поточних цілей є два найбільш відповідні члени цієї групи – МБРР і МАР (далі "Світовий банк").

Основними цілями МБРР є: 1) надання допомоги у реконструкції та розвитку територій держав-членів шляхом сприяння інвестиціям у капітал для виробничих цілей; 2) заохочення приватних іноземних інвестицій за допомогою гарантій або участі у кредитах та інших інвестиціях, здійснюваних приватними інвесторами; 3) сприяння довготривалій збалансованості зростання міжнародної торгівлі і підтримання рівноваги платіжних балансів шляхом стимулювання міжнародних інвестицій; 4) організація позик або гарантій за його участю таким чином, щоб більш корисні і термінові проекти реалізовувалися в першу чергу, 5) проведення своїх операцій з належним врахуванням ефекту від міжнародних інвестицій на умови ведення бізнесу на території держав-членів.

Таким чином, МБРР перш за все покликаний фінансувати "проекти" розвитку. Тільки за "особливих обставин" передбачається виділення коштів на не пов'язані з проектом, політичні цілі [11]. Цілі МАР доповнюють цілі МБРР [12]. Вони полягають у сприянні економічному розвитку, підвищенні продуктивності і, отже, підвищенні рівня життя в найбідніших країнах-членах шляхом надання фінансування для задоволення їх вимог розвитку на умовах, які є більш гнучкими, мають менше впливу на платіжний баланс, ніж звичайні кредити. Цікавим є те, що кредитні угоди МБРР і МАР з державами-членами регулюються міжнародним правом. Зокрема, їх угоди передбачають, що права і зобов'язання банку в рамках таких угод будуть мати силу і підлягати виконанню відповідно до їх внутрішніх умов, незважаючи на законодавство будь-якої держави або політичного підрозділу в ній. Угоди також передбачають арбітраж у разі спорів. [6, с.4-5]

Розглянемо більш детально діяльність Світового Банку (СБ). Його створення виправдовується існуванням «політичного ризику», що викликає необхідність впливати на економічну політику в країнах, що розвиваються [8, с.331]. Це виправдання для умов кредитування, але приватні агентства могли б консультувати країни, що розвиваються, в усіх аспектах економічної політики навіть краще, ніж це робить СБ у наш час. У літературі надання міжнародних суспільних благ (МСБ) Світовим банком не обмежується подоланням недосконалості міжнародних ринків капіталу і втручанням у політику країн-позичальників. Інші суспільні блага, які нібито надає СБ включають: зміцнення демократичних процесів, заохочення партнерства з приватним сектором, забезпечення знань про та пов'язаних з розвитком, глобальним середовищем, виправлення збоїв ринкового механізму, виправлення інформаційних проблем, ліквідації незаконного обігу наркотиків, управління глобальними потоками капіталу [21; 9]. Отже, світовий банк, який надає усі ці "суспільні" блага, був би величезною міжнародною організацією, яка виконує ролі, які в іншому

випадку були б прийняті на себе світовим урядом. Але виникає питання, чи не могли б приватні заклади надавати такі ж суспільні блага. Але все виглядає так, ніби Світовий банк є відповідною організацією для того, щоб взяти на себе надання всіх видів суспільних благ у відсутність світового уряду.

На нашу думку, єдиним способом, у який СБ міг би допомогти науковому співтовариству є перенаправлення наявних у нього ресурсів для того, щоб зосередити їх на розробці і постачанні порівняльних міжнародних наборів даних з питань розвитку. Саме в цьому справжня порівняльна перевага такої міжнародної організації як Світовий банк, оскільки будь-яка інша приватна організація або університет навряд чи були б у змозі реалізувати порівняльні стандарти. Але використання наборів даних, розроблених банком для перевірки теорій, які створюються і розповсюджуються ним самим є не дуже ефективним, оскільки така ситуація призводить до спокуси маніпулювання інформацією, щоб довести емпіричну правильність своїх теорій.

Міжнародний Валютний Фонд. Його метою є сприяння міжнародному валютному співробітництву шляхом консультацій і співпраці, сприяння впорядкованим і стабільним валютним домовленостям між членами; надання допомоги у створенні багатосторонньої системи розрахунків у міжнародній торгівлі; і організація ресурсів МВФ "тимчасово доступними" для членів "під відповідні гарантії" з метою корекції їх проблем з платіжним балансом, "не вдаючись до руйнівних для національного або міжнародного процвітання заходів", і таким чином скорочення тривалості і суттєвості диспропорцій у платіжному балансі членів [13].

МВФ виконує свої функції контролю шляхом спостереження і надання технічної допомоги. Хоча спостереження може приймати різні форми, найбільш важливою з яких є спостереження за певною країною. МВФ проводить регулярні консультації, як правило один раз на рік, з кожною країною-членом щодо її економічної і фінансової політики. Ці консультації зазвичай завершуються видачею зауважень та рекомендацій від МВФ щодо ефективності і продуктивності фінансової та економічної політики кожної країни-члена. Крім того, МВФ проводить часті моніторинги економічних і фінансових факторів у тих країнах, які позичали кошти у МВФ [6, с.5-7].

Для того, щоб проаналізувати внесок фінансової підтримки МВФ для різних груп країн, звичайна класифікація останніх, заснована на рівнях доходів, не є достатньо доречною. Фактором, який відрізняє країни з регулярними, періодичними, або поодинокими зверненнями за офіційною допомогою, є міцність і стійкість їх національних фінансів, а не рівень їх доходів на душу населення. Кореляція між цими двома показниками, безумовно, є позитивною, але далекою від досконалості. Альтернативна класифікація на основі фінансової стійкості може бути більш інформативною:

✓ перша група країн включає в себе ті держави, які мають адекватні внутрішні заощадження, доповнені стійким і надійним доступом до приватних

міжнародних ринків капіталу, і, як правило, мають можливість позичати у своїй власній валюті практично без премії за дефолт або обмінний ризик;

✓ до другої категорії належать країни, що розвиваються. Ці країни мають істотні можливості для мобілізації внутрішніх заощаджень та доповнення їх міжнародним приватним капіталом, як у вигляді боргових інструментів, так і у вигляді участі у капіталі, але їх доступ до міжнародних ринків капіталу не є гарантованим;

✓ третя категорія включає в себе решту світу: країни, які далі будемо назвати малорозвиненими країнами. Це країни, які можуть мати низький або середній рівень доходу, будуть включати багато держав, які все ще знаходяться на етапі переходу від централізованої економіки до ринкової, та практично не мають доступу до приватного міжнародного капіталу [5, с.10-13].

Статут МВФ дає кожній країні-члену право позичати при дотриманні зазначених умов для задоволення потреб у фінансуванні платіжного балансу. МВФ визнає це право за допомогою збереження пруденційного балансу використовуваних ресурсів на рівні 20% від квоти країн-кредиторів. Отже, існування МВФ як резервного кредитора є невід'ємною частиною його внеску у забезпечення глобальної фінансової стабільності [5, с.13-18].

МВФ регулярно проводить для всіх членів консультації з питань політики з досягнення та підтримання макроекономічної та фінансової стабільності, елементи якої включають в себе деякі поточні і домінуючі теми. Хоча для всіх країн важливо приймати такі поради. Підбір правильних формулювань є одним з досягнень, а створення реального економічного прогресу – зовсім інше. Також необхідно визнати два очевидних пункти. По-перше, не існує ідеальної міжнародної фінансової системи, а по-друге, жодна установа не може вирішити або навіть незначно полегшити всі економічні та фінансові проблеми в світі: розвиток і стабілізацію, для всіх типів країн. Спеціалізація є необхідною і неминучою. Деякі багатосторонні установи спеціалізуються горизонтально, по типу країн: ОЕСР (багаті країни), МБРР (з середнім рівнем доходів), або МАР (з низьким рівнем доходу). Перевагою такої спеціалізації є те, що вона дозволяє втілювати цілісний підхід до політичних консультацій, жоден інститут не може вирішувати весь спектр проблем, з якими країни, особливо найменш розвинені, можуть зіткнутися. Потрібно також постійно враховувати тенденцію країн до переходу між категоріями. З іншого боку, організації можуть спеціалізуватися вертикально, за типом завдань, і можуть бути готовими надати допомогу будь-якій країні. Така спеціалізація має свої обмеження. Зокрема, вона вимагає глибокого розуміння контексту, в якому сформульовані консультації з питань політики і політичні умови. Вона також вимагає ефективної співпраці як з постраждалими країнами, так і з іншими спеціалізованими установами.

Всім країнам, які ще не досягли всіх своїх цілей у розвитку, рекомендується

визначити кількісні і часові цілі (зокрема, скорочення масштабів крайнього зuboжіння вдвічі в період між 1990 і 2015 роками), викласти реалістичну стратегію і тактику для їх досягнення, провести необхідні інституційні і політичні реформи. Розвинені країни мають забезпечити, щоб глобальна економіка сприяла розвитку та надавати необхідну фінансову та іншу підтримку країнам, що розвиваються. Міжнародні установи несуть відповідальність за спільну роботу і роботу з національними урядами для надання додаткової підтримки, консультацій і координації [14].

Роль Фонду в боротьбі з бідністю. Зосередимось більш детально на боротьбі МВФ з бідністю. Отже, основна роль Фонду в малорозвинених країнах з низькими доходами полягає у тому, щоб виділити наслідки альтернативних макроекономічних політик і заохочувати уряди до вирішення, яким вектором рухатися далі, враховуючи соціальні, економічні та політичні компроміси після процесу внутрішніх консультацій. Однак, вузьке тлумачення цієї ролі не є логічним. Хоча економічне зростання в багатьох малорозвинених країнах стабілізувалося після катастрофічного зниження за останні десятиліття, нерівність і бідність збільшилися навіть у випадках сумлінних виконавців з історією соціальних проблем, таких як Танзанія. Таким чином МВФ стоїть перед вибором як у розробці політики, так і у її застосуванні на рівні держави: він може обрати варіант діяльності у напрямку скорочення бідності, або спробувати зайняти нейтральну позицію, прийнявши мінімалістичний, технічний підхід до зростання і макроекономічної стабільності в малорозвинених країнах. Однак, як продемонстрував багаторічний досвід, не існує такого поняття як «нейтральна політика».

Діяти у напрямку скорочення бідності передбачає приділення уваги вразливості і нерівності як важливим факторам, що визначають потенціал макроекономічної політики. Фонд має піддавати свою роботу незалежному аналізу з точки зору скорочення масштабів бідності та соціальної вразливості. На сьогодні цей аналіз є обмеженим, оскільки має справу з набором дискретних структурних питань у невеликій кількості програмних угод. Звичайно, немає сенсу в тому, щоб такий аналіз регулярно проводити за всіма основними або спірними реформами, незважаючи на ясний імператив «власності» реформ, що впливають з такої роботи, особливо якщо це здійснюється незалежно від МВФ. Єдиною позицією багатьох вчених є те, що фонд повинен прийняти партнерський підхід до своєї ролі у цьому плані. Це означає прийняття покраїнного підходу до аналізу політики, що передбачає стимулювання дискусій серед широкого кола зацікавлених сторін на основі підвищення транспарентності, а також передбачає відкритість для аналізу на національному рівні. Інституційні ресурси, призначені для малорозвинених країн з низькими доходами повинні збільшуватися, що також передбачає делегування більшої кількості персоналу та аналітичного потенціалу і можливості прийняття рішень на місця. Це є необхідною умовою для розуміння

складностей розвитку, властивих конкретній країні, у державах, для яких немає простих паралелей в історії розвитку.

Форум та Рада з фінансової стабільності. (РФС) була нещодавно утворена з Форуму з фінансової стабільності (ФФС).

ФФС є міжурядовим форумом, який сформований у результаті азіатської фінансової кризи. Його мета полягає у сприянні стабільності міжнародної фінансової системи. Складаючись із представників національних фінансових органів, міжнародних фінансових організацій, міжнародних регулятивних та наглядових груп, комітетів експертів центральних банків, Європейського центрального банку, ФФС створив низку робочих груп для виконання свого мандату, підготовки доповідей, викладення зауважень, вказівок та рекомендацій, що стосуються стійкості національних фінансових систем і міжнародної фінансової системи у цілому [7].

Таким чином, у світі, де не вистачає глобального фінансового регулятора, ФФС сприяє розробці та прийняттю стандартів та кодексів, які при інтеграції з внутрішньою нормативно-правовою базою призведуть до скорочення уразливості в міжнародній фінансовій системі, що є причиною глобальних криз. Продемонструвавши свою актуальність протягом 2008 року, у квітні 2009 року ФФС був перетворений у Раду з фінансової стабільності з ширшим мандатом [7]. З поширенням кризи на економіки, що розвиваються, і зі зростанням важливості ФФС почали з'являтися заклики з розширення членства ФФС. Ключовим голосом у зв'язку з цим був голос Великої двадцятки.

15 листопада 2008 року лідери країн Групи двадцяти (G-20) зустрілися у Вашингтоні, щоб обговорити наслідки найгіршої глобальної фінансової та економічної кризи з часів Великої Депресії. Визнаючи, що сприяння міжнародному співробітництву між національними регулюючими органами, які складають першу лінію оборони, і зміцнення міжнародних стандартів необхідні для сьогоденних глобальних фінансових ринків, вони виклали п'ять принципів, які мають скеровувати реалізацію політики: 1) зміцнення прозорості та підзвітності; 2) зміцнення здорового регулювання; 3) сприяння цілісності фінансових ринків; 4) зміцнення міжнародного співробітництва; 5) реформування МФО [7].

На Лондонському саміті у квітні 2009 року з метою зміцнення фінансового нагляду і регулювання лідери домовилися створити нову Раду з фінансової стабільності в якості послідовника ФФС.

Метою змін було надати ФФС «сильної інституційної основи» так, щоб він міг ефективніше надавати допомогу і співпрацювати з національними органами влади, органами зі встановлення стандартів (ОВС) та міжнародними фінансовими інститутами у сфері протидії вразливості і здійснення сильної регулятивної, наглядової та іншої політики в інтересах фінансової стабільності.

Основними функціями РФС є: 1) моніторинг та консультації з приводу ринкових тенденцій і їх наслідків для політики регулювання; 2) консультації та

моніторинг передового досвіду у виконанні стандартів регулювання; 3) проведення спільних стратегічних оглядів робіт з розробки політики міжнародних ОВС для забезпечення того, щоб ця робота була своєчасною, скоординованою, орієнтованою на пріоритети та усунення прогалин; 4) встановлення керівних принципів і підтримка створення наглядових колегій; 5) управління плануванням процесів керування транскордонними кризами, особливо у відношенні системоутворюючих компаній; 6) співпраця з МВФ для проведення заходів з раннього попередження.

Мандат РФС включає широкі регіональні інформаційно-пропагандистські заходи з розширення кола країн, які беруть участь у просуванні міжнародної фінансової стабільності. Крім того, РФС має активніше займатися зв'язками з громадськістю для підвищення наочності своєї роботи і ролі у міжнародній фінансовій системі. Таким чином, РФС має відігравати важливу роль у зміцненні глобальної фінансової системи в контексті міжнародного співробітництва (наприклад, розробка основи для транскордонних банківських домовленостей), пруденційного регулювання (наприклад, робота з творцями стандартів бухгалтерської звітності щодо виконання рекомендацій щодо пом'якшення процікчливості), а також розширення сфери регулювання (наприклад, розробка ефективного нагляду за хедж-фондами).

Підсумовуючи наведений вище розгляд проблематики діяльності міжнародних фінансових організацій, зазначимо, що сучасні дослідження і документи з питань політики особливо не обговорюють відсутність ефективних міжнародних інститутів як одну з основних причин нинішнього дисбалансу світового капіталу, недостатнього розвитку і потенційної глобальної і регіональної фінансової нестабільності. Тим не менше, значна кількість досліджень і політичних дискусій зосереджується на неадекватності національних установ. Як можна судити з наведених вище фактів, проблем, пов'язаних з діяльністю МФО, є достатньо. Вирішення їх, а разом з тим і підвищення ефективності функціонування організацій є нагально необхідним для подальшого здорового розвитку післякризової світової фінансової архітектури. У даному розрізі міжнародне співтовариство потребує чітких та скоординованих дій, проте засновані вони мають бути на наукових дослідженнях та розробках, а не спонтанних ідеях. Відповідно, у наступній статті ми розглянемо ряд пропозицій по покращенню діяльності МФО.

Список використаних джерел:

1. Ларионова М.В. Проблемы эффективности и реформы системы международных многосторонних институтов / под общ. ред. М.В.Ларионовой; Гос. ун-т - Высшая школа экономики. – М. : ТЕИС, 2007. – 268 с.
2. Міжнародні організації: Навчальний посібник / За ред. Ю.Г.Козака, В.В.Ковалевського. – К., 2003.
3. Поважна Н.Я. Міжнародні валютно-фінансові організації як складова інституціональної основи глобалізації світової економіки // Збірник наукових праць. Міжнародна економіка. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2000. – Вип. 27. – С. 198.
4. Циганкова Т. М., Гордеева Т. Ф. Міжнародні організації: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.

5. Boughton James M. (2005) "Does the World Need a Universal Financial Institution?", IMF Working Paper, Policy Development and Review Department, WP/05/116, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05116.pdf>
6. Bradlow Daniel (2009) "Developing Countries Debt Crises, International Financial Institutions And International Law: Some Preliminary Thoughts", American University Washington College of Law, Washington College of Law Research Paper No. 2009-01
7. Carrasco Enrique R. (2010) "The Global Financial Crisis and the Financial Stability Forum: The Awakening and Transformation of an International Body", The University of Iowa College of Law, University of Iowa Legal Studies Research Paper Number 10-06, <http://ssrn.com/abstract=1543508>
8. Gavin, Michael and Dani Rodrik (1995) "The World Bank in Historical Perspective", in: The American Economic Review, May, Vol. 85, No. 2, pp. 329-334
9. Gilbert, Christopher; Andrew Powell and David Vines (2000) "Positioning the World Bank", in: Gilbert, Christopher L. and David Vines (eds.), pp. 39-86
10. Hughes, Helen (1999) "International Cronyism - The Role of International Monetary Fund and the World Bank", in: Indonesian Quarterly, Vol. 27, No. 3, pp. 187-207
11. IBRD Articles of Agreement <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20049557~menuPK:63000601~pagePK:34542~piPK:36600~theSitePK:29708,00.html>
12. IDA Articles of Agreement <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/ida-articlesofagreement.pdf>
13. IMF Articles of Agreement <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>
14. International Monetary Fund and World Bank, 2004. Global Monitoring Report 2004: Policies and Actions for Achieving the Millennium Development Goals and Related Outcomes. Washington: World Bank. Available at <http://siteresources.worldbank.org/globalmonitoringext/Resources/0821358596.pdf>.
15. Kapur, Devesh; John P. Lewis and Richard Webb (1997) "The World Bank, Its Half Century", Volume 1, History, Introduction, pp. 1-49, Brookings Institution Press, Washington, D.C.
16. Kapur, Devesh and Richard Webb (1996) "The Evolution of the Multilateral Development Banks", in: Helleiner, G.K. (ed.), The International Monetary and Financial System, Developing Country Perspectives, Macmillan Press, Basingstoke, Hampshire, pp. 347-365
17. Oliver, Robert W. (1996) "International Economic Co-Operation and the World Bank", Basingstoke, Hampshire, Macmillan Press
18. Prasad, Eswar, Kenneth, Rogoff, Shang-Jin, Wei, Ayhan, Kose (2003) "Effects of financial globalization on developing countries: Some empirical evidence". IMF Occasional Paper No. 220.
19. Shams Rasul (2004) "The World Bank as an International Financial Institution", Hamburg Institute of International Economics (HWWA), HWWA Discussion Paper 292
20. Squire, Lyn (2000) "Why the World Bank Should be Involved in Development Research", in: Gilbert, Christopher L. and David Vines (eds.), pp. 108-131
21. Stiglitz, Joseph, E. (1998) "International financial Institutions and the Provision of International Public Goods", EIB Papers, Vol. 3, No. 2, pp. 117-132
22. Toye, John (2003) "The International Monetary Fund (IMF) and the World Bank", in: Michie, Jonathan, The Handbook of Globalization, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, pp. 358-369
23. United Nations, 2002. Report of the International Conference on Financing for Development, Monterrey, Mexico, 18-22 March 2002. A/Conf.198/11. Available at <http://www.un.org/esa/ffd/>.